

rendszeréről, az átalakulási folyamat problémáiról, és egyben bizonyos összehasonlítások megételére is lehetőséget adnak. A kötet egészét áthatja az a gondolat, hogy az oktatás, a szakképzés és a munkaerőpiac kapcsolódása fontos kérdés az európai országok számára, és ez sehol sem zajlik problémamentesen. Az egyik oldalon fontos hangsúlyozni, hogy a közép-kelet-európai országok a hasonló gondok ellenére sajátosan egyéni válaszokat adnak, így nem kezelhetők egységes tömbként a szakképzést tekintve sem, másrészt a kötetben a közös európai dimenzió is reflektorfénybe kerül, ahol az oktatás és szakképzés terén nagyon is hasonló gondok foglalkoztatják a kontinens nyugati és keleti felét, mint pl. a decentralizáció és centralizáció mértéke, illetve a rugalmasság és a konzisztencia közötti érzékeny egyensúly megteremtése.

(Managing Vocational Education and Training in Central and Eastern European Countries. Ed. by F. Caillods, O. Bertrand, D. Atchoarena. Paris, IIEP-UNESCO, 1995.)

Lannert Judit

ISMERETLEN MAGYARORSZÁG

Egy ismeretlen Magyarország – ezt a címet adta könyvének Forray R. Katalin és Györgyi Zoltán. A könyv a mezőgazdasági szakképzésről szól. Három fejezete közül az egyik jelentéseket tartalmaz az agrárgazdaságról, az agrár szakemberekről, a szakképzés társadalmi elhelyezkedéséről, illetve állami irányításáról. A másik történeti összefüggéseket keres a közoktatással, a parasztbirtokossággal, valamint a századfordulón meglendülő magyarországi élelmiszeriparral. A harmadik pedig nemzetközi tapasztalatokat gyűjt a hazai agrár-oktatás számára Németországból, Nagy-Britanniából és a Benelux államokból.

Egyedülálló olvasmány. Nem a stílusa vagy a szerkezete miatt; az helyenként kívánnivalót hagy maga után. Sokkal inkább a tárgya miatt, hiszen valóban olyan világot tár föl, amelyet kevesen ismerünk.

Önmagában is meghökkenítő és elgondolkodtató, hogy abban a közép-európai országban, amelyben az agrárgazdaság hagyományosan a legfejlettebb – s ahol az agrárképzésnek nemcsak egyedülálló múltja van, hanem egyben alternatív hagyományai is (a Festetics-féle gazdatiszt képzés egyfelől, a Tessedik kezdeményezte gazdaképzés másfelől) – ma is oly keveset tudunk az agrárképzésről. Még inkább meghökkenítő és elgondolkodtató, hogy a rendszerváltozást követő nagy átszervezések során az agrárképzés csaknem érintetlen maradt; mintegy szekértáborul egy vagy több ún. agrárlobbinak.

Mint mindig, most is a nyilvánosság segít. Emlékszem arra a szakmai vitára, amely a könyv kiadását megelőzte. S máig vissza-visszatér az a sértődöttség, amellyel az agrárképzés specialistái tudomásul vették, hogy agrárképzéssel nemcsak ők foglalkoznak-foglalkozhatnak, hanem rajtuk kívül mások is (tőlük „független” szakemberek). Ezek a szakértők – a kötet társszerzői a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemről, az Oktatáskutató Intézetből, a Gazdaságkutató Intézetből – az agrárképzést az oktatásügy egészébe igyekeztek behelyezni, nem pedig kiszakítani belőle. Ez éppen a legnagyobb baj. Az agrárképzés specialistái – vélt vagy valós érdekvédelmi szempontokból – szervezetileg is, szakmailag is elsáncolták magukat; olyannyira, hogy már-már nincsenek is benne a magyar művelődésügy vérkeringésében. Innen aztán egyenes az út a provincializmusig, az összefonódásig és a különböző agrárkörökkel folytatható alkudozásokig.

Holott az agrárképzés – mint Forray és Györgyi könyve mutatja – nagyon is hiányzik a hazai oktatásügyből. Sem koncepciózus szakképzési fejlesztést, sem regionális hálózatfejlesztést, sem településfejlesztést nem lehet tervezni és irányítani nélküle. Sőt, országos oktatáspolitikát sem lehet kialakítani addig, amíg a képzés egyik csücskét az egyik minisztérium tisztviselői szorongatják – mintha hűbérbirtokuk volna –, a másik csücskét pedig a másik minisztériumé. Az „egyik” és a „másik” itt jelkép: nem két kormány szerv vesz részt a képzésért folyó rivalizálásban, hanem ennél sokkal több.

A szakértő nem sokkal többet tehet, mint amit a szerzők tettek: megpróbálja egy asztal köré ültetni a rivalizáló feleket. S ha a valóságban egyelőre nem sikerült is érdemi együttműködésre rávenni őket, legalább e könyv lapjain igen. Már épp ideje volt – az a Magyarország, ami így kitárult, eddig csakugyan ismeretlen volt.

* *

De nemcsak az agrárképzés járatlan terület; kissé az egész szakképzés is az. Nemrég professzori fórumon vettem részt, amely épp azon töprengött, miképp lehetne integrálni az egyetem szervezetébe a nemrég oda „fölvett” műszaki főiskolát. Maga a megfogalmazás némi szépités, hiszen a főiskola biztosan jobb szeretett volna önálló maradni, míg meg nem értették vele az idők szavát... Most tehát ennek a jelentős hagyományú egyetemnek – történetében először – műszaki kara van. Ez nagy kihívás és nagy esély. Ha történetileg nézzük a dolgot, akkor példátlan eset, tehát a történelem nem tartogat megoldásokat. Ha azonban szétnézünk a nagyvilágban, akkor van mit tanulnunk. Mindenekelőtt persze azt, hogy ha már új kara lett az egyetemnek, akkor ne titulálják következetesen főiskolainak. Az egyetem – fönny az ernyő, nincsen kas – ma úgysem tud mást megosztani az új karral, mint szintjét és presztízsét. Mégis, miközben ta-

nártársaim azon borongtak, hogy leéptül a középiskolai tanárképzés, egyetlen szót sem ejtettek a műszaki pedagógiáról. Pedig ha ejtettek volna, csakhamar kiderül, hogy nem leéptülésről van szó a tanárképzésben, sokkal inkább átépülésről.

Tóth Béláné kis könyve kilenc európai szakképzési rendszert mutat be (Kilenc európai ország műszaki pedagógusképzése). Eredményképp elgondolkodtató tendenciákra utal. Így például arra, hogy a szakképzés területén már megvalósult – de legalábbis megvalósulóban van –, ami a közoktatásban (általános képzésben) még csak vita tárgya: a munkaerő-szükséglethez való alkalmazkodás, a képzés időbeli megosztottsága (szendvics képzés), a privatizáció, a vizsgaorientált képzés. És persze itt már meg is jelent mindaz a hátrány, ami az általános képzésben még csak várható: a megrendelő csalódottsága, a kurzusok megalapozatlansága, a „vevő” (tanuló vagy vállalat) érzése, hogy talán becsapták.

Ezt az alapos és lelkiismeretes munkát oda kellett volna adni az említett professzoroknak. Hogy lássák: nem a tanárképzés van leéptülőben nálunk, csak annak a hagyományos formái. Nem az általános képzés terepe szűkül, még a közalkalmazotti restrikció idején sem, hanem a szakképzés tere tágul, mégpedig robbanásszerűen. Nem beszélhetünk kutatás-fejlesztésről anélkül, hogy transzferről és tréningről is ne beszéljünk együtt. S akár tetszik, akár nem, tudomásul kell vennünk: egy ország lakosságának szellemi szintjét ma már nem csak és nem is elsősorban a közoktatás határozza meg – bölcsődétől az egyetemig –, hanem a közoktatás rendszerével összefonódott, attól meghatározott és azt befolyásoló szakképzés.

* *

Erről szól a nemrég tragikusan elhunyt Szűcs Pál utolsó könyve (*Szakképzés az ezredfordulón*). Lenyűgözden gazdag anyag. Alapvető mondanivalója nem is az ezredforduló, mint a cím sejteti, hanem prózaiabban: a belépés az Európai Unióba. A szerző azt gyűjti kötetbe, hogy mire volna szükség a magyarországi szakképzés fölzárkóztatásához.

Mire is tehát? Mindenekelőtt arra, hogy fölismerjük és vállalni tudjuk európai gyökereinket; azután pedig arra, hogy európai módon sikerüljön modernizálódunk. Az európai gyökér itt egyfelől a centralizált és államilag kiépített oktatási rendszert jelenti. Másfelől pedig azt az ipari hagyományt, amelynek talaján a szakképzés az Osztrák-Magyar Monarchiában kiépült, s amelynek megrendelője a századfordulón e térségben leggyorsabban fejlődő gyáripar volt.

Szűcs Pál talán a kellenél többet időzik a történetnél, amit tudni illendő, de ez esetben nem föltétlenül hasznos. Ami szembeötlő, az az osztrák-német hagyomány; valami más, mint a napóleoni oktatási rendszerek keretében kiépült szakképzés. Kár, hogy erre a korábbi hazai reformok nem fordítottak kellő figyelmet. Ha fordítottak volna, nem föl-

tétlenül dobták volna ki az ablakon az inasképzést – abban a formájában, ahogy az a harmincas és negyvenes években Magyarországon lassacskán teret nyert. S nem föltétlenül lettünk volna elragadtatva attól a francia modelltől, amely a szakképzést szőröstől-bőröstől belerakta a közoktatásba, s amit a szovjet rendszer lemásolt, mi pedig azt másoltuk kötelességtudóan tovább. Most aztán fejtörést okozhatott Szűcs Pálnak is, másoknak is, hogyan lehetne mindezt kiszabadítani ismét az iskolarendszerekből, hogy a szakképzést rugalmasabbá, piacérzékenyebbé, főként pedig finanszírozhatóbbá tehessek.

A szerzőnek sok válasza van ezekre a kérdésekre. Talán több is annál, mint amennyit az olvasó – főként a szakképzésen kívül álló, vagy aki az oktatási rendszer egészét nézi – használni tudna. Erdemes tehát többször is forgatni ezt a könyvet. A szakképzés iránti kitüntetett figyelemből is, meg főhajtásul is a szerző emléke előtt.

* *

Benedek András számunkra is – de a maga számára mindenképp – eldöntötte a kérdést. Ő szakközépiszkolában gondolkodik (*Adaptív szakképzési modell*). De nem akármilyenben, hanem abban a formában, amely azóta, hogy könyvét publikálta, világbanki segítséggel és sok-sok szervező munkával már megvalósulni látszik. Az adaptív szakképzés modelljében a szerző nem tesz egyebet, mint következetesen végiggondolja a tíz évfolyamos általános képzés lehetőségeit a jelenlegi iskolarendszeren belül. S eljut odáig, hogy a tíz kötelező évfolyamot lehessen gimnáziumban is, szakközépiszkolában is (sőt még a szakmunkásképzők egy részében is) elvégezni. S vezessen aztán ez a tíz évnyi általános képzés szakmai képzések felé csakis, mint a felsőoktatás felé.

A gondolat nem új; de új a szerző szívóssága és következetessége, amivel ezt a modellt végiggondolta és végigkísérelte. Különösen is az volt a nyolcvanas években, amikor munkájának fejlesztési szakaszát elkezdte. Hiszen az oktatási rendszer akkor változtathatatlanul látszott, lényegében amiatt, hogy a politikai vezetők görcsösen ragaszkodtak mind az általános iskolához, mind pedig a szakmunkásképzőkhöz.

1989-ben nagyot fordult a világ. S a szerző szerencsésen mozdult vele együtt: sikerült az eredeti modell országos elterjesztéséhez világbanki támogatást szerezni. Pénz és befolyás birtokában aztán a kísérletből eredményes fejlesztés nőtt ki, ami egy-egy időszakában az elmúlt fél évtizednek már-már meghatározni látszott magát az egész közoktatást...

S tulajdonképp meghatározza ma is. A nemzeti alaptanterv nem mondja ugyan ki, de azért sejtetni engedi, hogy szerzőinek szívéhez a napóleoni iskolarendszer (6 + 6) közelebb áll, mint a humboldt-i (4 + 4 + 4). S ha ez így alakulna, akkor az adaptív szakképzési modellt is újra kellene fogalmazni.

Szerencsére azonban mindebben túl sok a „ha”. Ami viszont ténylegesen megvan, az orientálhatja a későbbi fejleszt-

tést. S hogy mi minden valósult meg – vagy van épp megvalósulóban – az adaptív modellből, azt a Nemzeti Szakképzési Intézet kiadványa mutatja (*Iskolakísérletek*). Nem annyira elemzés – még kevésbé kutatás –, mint inkább gyűjtemény és almanach. Azokról a fejlesztésekről, amelyek megvalósulóban vannak. Pénz, szakmai erőfeszítés és társadalmi presztízs fűződik hozzájuk. Erők, nagy erők. Valószínűleg nagyobbak, mint a nemzeti alaptanterv megfogalmazóinak vágya egy más iskolarendszer s egy más társadalom iránt. S ha ez így van, akkor mégiscsak bekövetkezik, amit fontosabbnak tartok: a szakképzés – azzal, hogy egy lépéssel mindig megelőzte a közoktatást – most is utat mutat és korlátokat állít egy esetleg parttalanra váló reformfolyamatnak.

* *

Annál is inkább, mert a szakképzés – mint Bessenyei István, Mártonfi György és Surányi Bálint kiadványából megtudhatjuk (*Társadalmi partnerek és szakképzés*) – az érdekviszonyok által megkomponált háromszögben szerveződik. Ezt a háromszöget a munkaadók, a munkavállalók és az állam képviselői alkotják. Része annak, amit német mintára – és talán hazai áthallások okán (szocialista piacgazdaság) – szociális piacgazdaságnak neveznek. A könyv eredetileg látnivalóan a német példa bemutatására hivatott, minden bizonnyal ezért is nyerték el a szerzők kiadványukhoz többek közt a Friedrich Ebert alapítvány támogatását. Jó azonban, hogy végül összehasonlítvá alakult, mivel a magyar helyzetet és kívánalmakat a német példa fényében elemzi.

Sokan nem szeretik a német példákat minálunk. Még többben vannak az ingadozók. Azok, akik még nem döntöttek el, vajon Magyarország is egyike a kelet-közép-európai országoknak, amelyekben előreláthatólag a német befolyás érvényesül majd – vagy sajátos abból a szempontból, hogy ide települt az elmúlt fél évtizedben a legtöbb amerikai tőke. Tehát számíthatni rá, hogy itt fog érvényesülni a legerősebben az amerikai befolyás. Kövessük-e az amerikai modellt, amely megnyitott és nivellált általános képzés után a szakképzést legszívesebben az alkalmazók betanításaira korlátozná? Vagy térjünk vissza a duális képzéshez, amely nem munkahelyre, hanem szakmára képez, s ezzel szakmai érdekképviseletet alapoz meg és készít elő (a német szociáldemokrácia modellje)? Vajon melyik az a bizonyos „európai gyökér”, amelyhez vissza kellene térnünk? S egyáltalán: visszatermi kell, vagy előrefelé orientálódnunk? S ha előrefelé – merre van hát előre a szakképzésben?

Bessenyei és munkatársai számára evidens, hogy ez az „előre” a német példa lehet. Annál is inkább, hiszen ez illeszhető jobban a meglévő iskolarendszerhez; nem igényel tehát számottevő átalakítást.

Csak hogy intézetük (a Közoktatási Intézet) mintha másfelé haladna. Abból a stratégiából, amelyet legutóbb készítették a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak, az de-

rül ki, hogy a belátható jövőben a középiskolázás általánosává válásával számolnak. S ez bizony egy amerikai modell felé mutat, amelyben a középiskolázás nemcsak általános, hanem lényegében egységes, és egyfajta alapozó ismeretet nyújt. Ehhez pedig a tizenkettedik év után kezdődő szakképzés illeszkedik; méghozzá szakképzés azoknak, akik nem találnak munkahelyet, és munkahelyi betanítás (esetleg főiskolai képzéssel kombinálva, vagy azzá transzponálva) azoknak, akikre egy-egy munkahely máris számot tart.

Bessenyei és munkatársai csupán utalnak rá, hogy ez a modell milyen veszélyekkel járhat. Kár, hogy nem fejtik ki – alighanem kijózanító hatással volna azokra a szakértőkre, akik a középiskolázás fenntartás nélküli bővítésében gondolkodnak. Mert nem kétséges, hogy a világ erre megy. De mi magunk is teszünk érte, hogy valóban erre menjen. És valószínű, hogy érdemes valamivel differenciáltabban gondolkodni arról a szép álomról, amelyet a hetvenes évek elején megfogalmaztunk (általános középiskolázás). Különösen a rendszerváltozás óta, figyelembe véve az állami kivonulást az oktatásügyből, és mindazt, ami közvetlenül körülöttünk történt.

* *

Ha Bessenyei és társai naprakész anyagot tárgyalnak, Olivier Bertrand, az Unesco párizsi Oktatástervezési Intézetének szakértője messzebb néz előre és egyben vissza is. Nem tesz egyebet, mint megkísérli modernizálni az oktatástervezést; még hozzá azt a változatát, amely a munkaerő-szükséglet előrejelzésére épül (*Az emberi erőforrások tervezése*). Csak hogy most nem a munkaerő-szükségletéről beszél elsősorban, hanem arról az erőforrásról, amellyel ezt a szükségletet ki lehet elégíteni. Módszerének újdonsága abban áll, hogy nem a szükséglet tervezéséből indul ki, hanem a rendelkezésre álló ún. „emberi erőforrásból”. Ebben az előadásban „a tervezés nem jelent okvetlenül a gazdasági élet egészére kiterjedő parancsuralmi és központosított rendszert. A tervezés egyszerűen ésszerű prioritások alkalmazását és a jövő érdekeit szem előtt tartó döntések meghozatalát jelentheti.” (84. old.).

Lám, lám – mondhatnánk –, hogy megszelídülnek a tervezők, ha elmúlnak alóluk a nagy hatalmú hivatalok. Ne legyünk azonban csípősek az Unesco-val és szakértőivel, hiszen valóban segíteni akarnak. S emiatt – modern világ – visszahátrálnak oda, ahonnan a tervgazdaságok elindultak: a társadalmi igények alakulásának előrebecsléséhez, s a hozzá igazított oktatási rendszerhez.

S minthogy e társadalmi igények előrebecslése nem annyira gazdasági, mint inkább társadalomtudományi eszközt kíván, a mai kor oktatástervezője szívesebben marad a szakképzés tervezésénél. Bertrand megközelítéseket sorol föl. Példákat mutat be annak alátámasztására, hogy tervezésre milyen szükség van. S mint tapasztalt Unesco szakértő, elsősorban a fejlődő világ szükségleteit tartja szem előtt.

Helyes, mondhatnánk, mégis azt mondjuk, hogy – kár. Van egy pont, amelyben a fejlődő világ és Kelet-Közép-Európa meglehetősen hasonlít egymásra. Mindkét régióban összeomlott az államszocializmus (vagy éppen a kommunizmus). Mindkét régióban ugyanazzal a dilemmával néznek szembe egyesek: hogyan lehetne kevesebb fájdalommal lebontani azt, amit annyi fájdalommal fölépítettek. Így például azt az oktatástervezést, ami – akarva-akaratlan – nem a szakértők uralmát jelentette a bürokrata fölött, hanem a tervbürokraták hatalmát az oktatásügyi adminisztráció fölött.

Privatizációval? Társadalmisítással (esetleg iskolátlantitással)? A jogállamiság kiépítésével? Vagy éppen azzal, hogy a különböző oktatási intézményeket autonómmá tesszük, ahogy mind a felsőoktatás, mind a közoktatás követeli? Erőből Bertrand nem szól. Talán nem is az ő földadata. Ami persze nem jelenti azt, hogy a kérdés el van intézve. Épp ellenkezőleg: alighanem ez – s nem az oktatás hagyományos tervezése – napjaink világméretű problémája az oktatásügyben. (Baka O. *ledl: Iskolakísérletek. Bp., Nemzeti Szakképzési Intézet, 1994.*; – Benedek A.: *Adaptív szakképzési modell. Bp., Akadémiai Kiadó, 1992.*; – Bertrand O.: *Az emberi erőforrások tervezése. Bp., Felsőoktatási Koordinációs Iroda, 1993.*; – Bessenyei I., Mártonfi Gy., Surányi B.: *Társadalmi partnerek és szakképzés. Bp., Maholnap Alapítvány, 1995.*; – Forray R. K., Györgyi Z. *leds.: Egy ismeretlen Magyarország. Bp., Akadémiai Kiadó, 1992.*; – Szűcs P.: *Szakképzés az ezredfordulón. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1992.*; – Tóth B.: *Kilenc európai ország műszaki pedagógus képzésének összehasonlító vizsgálata. Bp., Bánki Donát Műszaki Főiskola, 1994.*)

Kozma Tamás

EMBERI ERŐFORRÁSOK ÉS MODERNIZÁCIÓS PÁLYÁK

Az 1994-ben megjelent könyv láthatóan komoly vállalkozás, nagy elméleti felkészültséggel, nagy feladatnak vágott neki a szerző. A könyv témája az emberi erőforrások és az emberi-tőke-beruházások társadalmi viszonyainak a második világháborútól napjainkig terjedő története. A szerző érdeklődésének előterében a magyar társadalom történelme áll, az örökség, a szocializmus, hagyatékának sokadik számbavétele. A különböző korábbi értelmezésekhez képest újdonsága, hogy a többféle elemzési lehetőség közül az emberi erőforrások és az emberi tőke fogalmkörét választotta a szerző az elemzéshez. A szerző feltevése szerint a magyar társadalomfejlődés „lekanyarodott” a második világháború után a fejlődés útjáról, amikor elhanyagolta az emberi erőforrások fejlesztését. S mivel felhalmozni nemcsak tőkét, tudást

lehet, hanem hiányt is, a szocializmus legnagyobb deficitje épp ezen a területen halmozódott fel, s e „negatív” örökség súlya oly nagy, hogy még a jelenleg kínna keservevel, emberi tragédiákkal terhesen folyó társadalmi átalakulás sikerét is megakadályozhatja.

A fő kérdést ismertető bevezetést követően a könyv a modernizációs paradigmából indul ki. Az *első fejezet* számba veszi a magyar társadalom modernizációját állító és tagadó érveket, „a nyugat európai modernizációs modell néhány lényeges vonását, azaz az emberi tőkébe való beruházások fejlesztésének trendjeit.” (12. old.) A könyv *második fejezete* elméleti sémákat keres a probléma tárgyalásához. Bemutatott paradigmái: az emberi tőke és erőforrások elméletei, ill. a társadalmi tőke analitikus modellje. A bemutatott elméletek ilyen szociológusokra, elméletalkotókra támaszkodnak, mint T. Schultz, Talcott Parsons, N. Luhmann és P. Bourdieu. A *harmadik fejezet* munkaszociológiai témájú, s a munkaszervezetek és a munkafolyamat keretében mutatja be az innováció paradigmáját, s ezen keresztül a 70-es évek reformjainak, emberi erőforrás-fejlesztési stratégiáinak irányvonalait. A *negyedik fejezet* ismét a magyar társadalom viszonyait vizsgálja: a korai és a kései szocializmus modelljeit. E modellek alapján a fejezet bemutatja a munkaerő újratemelésének, az oktatás és az egészségügy történeti problémáit, s ütközteti a korai és a kései szocializmus modelljét, mely mind felépítésében, mind működési logikájában különbözik egymástól, s ahol az utóbbi kettős szerveződése teremtett lehetőséget olyan innovációk kibontakoztatására, amelyek az emberi tőkébe való beruházások és az emberi erőforrások fejlesztésének irányába mutattak. Az említett – elsősorban a második gazdasághoz kapcsolódó – innovációk, fejlődés a modernizációs fejlődés jegyeit is magán viseli, ehhez mérten azonban felületi, csak a társadalom egyes elemeit érinti, ill. ellentmondásos, mivel az első társadalom árnyékában létezik. Ellentmondásossága mellett e sajátos fejlődés a fejlődés árában is eltér a nyugati típusú modernizációs folyamatoktól, azok jegyeitől: itt kisebb eredményekért nagyobb árral kellett fizetniük az „innovátoroknak”. Az *összegzés* a szociológiai hagyományokat veszi ismét számba.

A könyv olvasásakor az egyik első benyomás, hogy az egyes részek, az elméleti jellegűek, ill. a magyar társadalom közelmúltjának sajátosságait elemzők nem ugyanazt a nyelvet, fogalomrendszert használják, nyelvilag nem mindenben „szervesülnek” egymáshoz. A második benyomás szerint a gondolatmenet, a probléma tárgyalása nem követ nagyon szigorú logikai menetet, így célszerű főbb állításait rekonstruálni az olvasás megkönnyítése érdekében. Ez az ismertetés ezt szeretné elvégezni és közreadni.

A szerző által megfogalmazott problémát (a magyar társadalomfejlődés leírása, jellemzését egyfajta modernizációs fogalomrendszerben, hibáinak e szempontú elemzését) a szociológia történetében többen, többféleképpen megfogalmazták, leírták, különösen a 80-as években. A modernizációs